

(PHTA-CCTA)

Үрэхтэр уулархн хаамтаралларыгэр тоһо сөгүү наада буоларын ырытан көрүүбүгэр манньык алтын-ныыттан ыам айыһы киллэрэн туран 8 мй устаты сөгүү 120 мм кырата суох уонна ити иһиттэн ыам айыһыгэр нуормалаах сөгүүттэн иккн төгүл элбэхтик ардаабыт буолар. Ити 8 мйга сөгүү нуормата 83 мм, онон нуорма таһынан 37 мм итэрэһэ суох сөгүүттэн 4 мйга сөгүүттэн 83 мм.

(Бүтүүтэ. Иинин 3-с стр. көр).

● КЫАНЫЫ 50 СЫЛЫГАР

ми да умнумуохха

Бастакытын, хангын багсар нэвдэнгэ ууус да кишингэр 70-нарыттан 80-нарыгар днэри свааах аа нөлүгэ бэрэстэбинэллэрэ бааллара чуолкай, ол тылан баран ахсаан өртүнэ тарбахха баатвар буолуохтаахтар. Кинилэр тустарынан суруйуохха уонна бэйэлэрин ахтыларынан ылаттыах

Өсөктүү ардагы-хаары бэйбэйт түһөрнөргө тари-
нар буоллахпытна, 50 тыһ. кв. м сире хабыахха
наада. Очутугар илингин улуустар сирдэрин олорчу
хабыахпыт. Онуоха икки самолёт уулаэттарбыт хо-
кутук хааччыһа этилэр. Кинилэри сылла эртигичи
уулаэттэрин биллэр. Ити 50 тыһ. кв. м сиргэ нуор-

Василий ВЕРХОВЦЕВ,
сэрин кыттылаанга, үлэ ветерана

Ардагы-хаары бэйлэбит түһөрүнэр буоллахпытна, өрүс илиини эсаринаабы улуустар ууларын, онтон да атын болуурустарбытын толору быһаарынар кыахтаныахпыт. Бу ныыма үлэтэ судургутунаа, баарытааһынан, буоргута суоһунан быдан ордуу. Кэлэр саас мун ыйыгар ардахтатымыны, мун сатаатар, боруобалаан көрүүххэ наада дин саныбын. Чугастаабы сылларбыт туғунан дьааһыналлара биллибэт, онон ууланын болууруоһа көмүскэ туруохтааһын бу ныыма суолтатын таба өйдүүргүтүгэр баһарабын. Кини илин аһарга эрэ да буолбакка, бүтүн республика үрдүнэн туттуллар буолан хаалыан эмиз сөп. Москвада ардагы-хаары түһэрин үлэтин салайбыт А. Пименовы ханыаха көмөлөһүмүһэрэбит, сүбэ-амал оҕосторбут эргичи сүүйүүлээх буолуо этэ диян баһа санаалаахтын.

Петр АРЖАКОВ,
үлз ветерана, пенсионер.

Үлэ мөлтөхтүк бытылынна

Трофим СОКОЛ

СИБИРГЭ БАРААН

Снимокка: бараан төрүүвүн көрүү.

Учуутал саага кинигэтэ

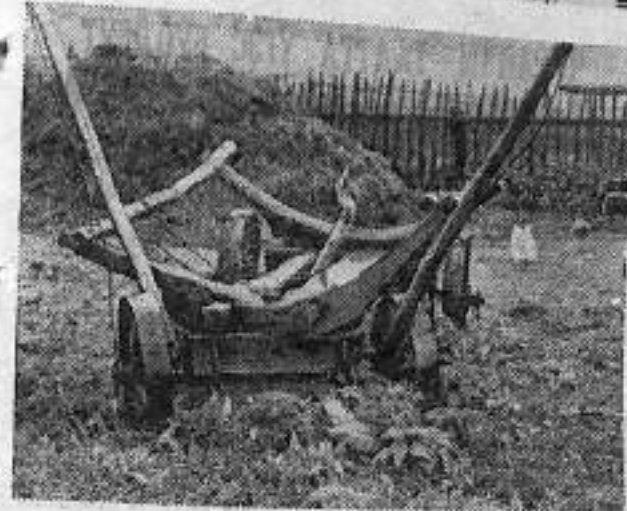
Кинигэ, аста да этэрин курдук, саха фольклоругар сыһыаннаах, «Саха фольклорун жанрдары» уонна «Саха фольклорун уруонка туһаныы» дигэн икки сүрүн салаастан турар. Фольклор жанрдарын көрүгү

нэринэн бйлаары кэинтэн сүрүн мнэтэни өккн салаа ылар. Ол курдун, күчү-дммы билгалзэни хайа бабарар саха болжототун тардыа сөн. Билгалзэниин таһыан саха кэмэйдэрэ, кэми-кэрдиин көрдөрүүдэрэ, ыйааһыны, холобууну бэлэттир кэмэйдэрэ бөрүлэллэр. Ону сэртэ үөлээ, орто, аллараа дойдуларга киннээх өлөрөллөрө ыйыллар. Бу кинигэ география учууталларыгар көмө пособие бйымынан табыста эрэри, кими бабарар кэрэхсэтин сөн.

«СО» көрр.

Новосибирская уобалас. Сибирь синнигтэс агар-
даах кроссбреднай түүлзэх бараанын сага боруу-
датын уунатар «Медведный» совхоз племзавод ста-
туһун ылда. Бараан дойдутун тыйыс айналытан

(PHTA—CCTA).

ТЫА СИРИН КЫЪАЛБАЛАРА

Оренбург уобалаһынаары союону олохтуур мун-
нах сессиятыгар маннаары балаһыанньаны нэдээн-
нээбинэн ааттаатылар. Ааспыт сылга туттарбыт бур-
дуктары өйүн төлөбүрү баһыһайдардыын аныаха
дизри аахса иликтэр, хамнаа 3—4 мй тухары кэл-
бэт, кредити ыһыа удахан охсуулаах. Үгүс хаһаа-
ймстыбалар монкурууттуурга тинийдилэр. Дьон, көс-
кил баара майдасарбакка, ээл-дээл турукка киирэл-
лэр.

Снимок: букатын сыбыдаханьбыт.

(ПИТА—ССТА).

МАС ХАНКЫ

С. А. Новгородов затынан бастакы сүбүөх оркуолаа үөрэнэ сырыттаахытына 1927 сыллаахха учууталбыт Семен Дмитриевич Федоров уонна үөрөнөөччилэртэн Гали Шестаков тимири хантынан күнүн уонна саас нилэи мууска табан сырдыраталларын ымсыра көрөрбүт. Очкулорго тыа сириг маһаһыннарыгар ханкы атыылдаммат ээ. Визир эмэ киһи куораттаагына даһаны, оһурук тэриди атыылдаспаттара.

Ол иһин оркуола оёзоро мас хангы оһорорбут. Оһукабытын мууска сытар ертүн төһөрдирбит. Онон эһит хааммыт чөбдигирэрэ, атахтарбыт былчыһнара сайдаллара. Билигинизөөбөр обургу Гая Шестаков кылыһан тэһизөөһүн булбата. Билигин народнай театр оһуугар трибуна баара. Ол кэһэс иһин мас олбуордаара, баһаналарын иһки арда түөртүү ыһлар хааммыт этэ. Гая ыдыһырдааа автыран кылыһан кыыраһнатан ол олбуору эргийэн кэлэра. Бөһөтэ даһаны бөдөн-саһан уод этэ. Остуолбаттан остуолбара түһэн бу кыыралдыһтан иһэр буолара. Тыйа суох чөлчөкитин туттан хантан оһорун умсугуйа көрөрбүт. Бачча сааспар дээр иһин курдук кыдыһыты көрө иһикһин.

Билигнн хангкы дэлэйбүт нэмигэр тьа сүрин ос-

РЕДАКЦИЯ ПОЧТАТЫТТАН

куолалара күүн, сас, спорт ити көрүнгүнэи бөл-
лөрү клээнник дьарыктыылара наада.

ХАТЫҢ ХАЙЫҢАР

Болгоно Арымлаатар начальнай оскуолада сэдэссэйдиир кэмнэр 1933 сыллаахха төрөппүттэр финскэй хайыһары үтүгүнэрэн оҕолорутар хатыттан хайыһары илэр буолбуттара. Онон нарыттар уонна уолаттар бары кэрнэтэ хатыг хайыһардамыттар. Сорохтор олус биһирээннэр, оскуолада кыйыһары хайыһарынан кэлэллэрэ, кинээтти эмээ кэтии дьылдныллар.

Отчолорго Алена Картузов саамай кыралара, ол тынан баран татненэх этэ. Кини ахсынны, тохсунду тымныыларыттан ичигиненэ хайыһарын араарбатаа, сарсымда эрдэ туран ныстаан олоһор алаастарын эргийэн кэлэр сурахтаа. Хатын хайыһарынан дьарыктанытыг садалабыт Алена Картузов хайыһарга тыа сириг спортсменнарый республикатаады бастакы күрэхтэһинлэригэр рекорду олохтоон турар. Кини спорка кэппики ситиһиллэрэ бэчээккэ кизинник сырдагыллыбыттара. Билигин сэттэ уонуттан тахсыбыт пенсиялар.

Николай СОЛОВЬЕВ

ХОТУ КӨБӨРҮЛҮҮ

Кыялы 50 сылын көрсө ахтым суруйарга снаним. Вибиги хотугу оройуоннарга күнэйиннэ көскө барыныбыт уоттаах сэрингэ атаарыллааччылары кытта тэтигэ дабыстытынан садаламмыта. Партия обкомун уураада тахсарын кытта куораттан бастелиэттээх дьон кэлэн ыган-түүрөн туран, малы-салы, сүөлүнү-аһы да хомуйарбанка, өтөхтөр-бүтүттэн ыкса иннэ үүртэлээбиттэрэ. Сайылыкпы-тыттан үс биэрэстэлээх сиргэ тиниэн харагарая хаалан ыксаан коммулут.

Байгалийн бэлэгшилэвчлэл тунаан нанаалаабы-
гара, нэнг да утары сагардыбат этилэр. Востөөххэ
дизри нелонон сатыы кырдыагастыын, эдэрдийн 6
күн айаннаабылпыт. Ол нэтэхитинэ армийа ба-
рааччылар сорохторо трактор принцебигар симиллэн
олорон ибэниэр далбаатаяан быраһаайдаһа-быра-
һаайдаһа ааспыттара. Востөөх кумадар нэдиэлэ нэ-
рингэ олорбулпут. Бийигини, көсө барааччылары,
сүөһү курдук баржаа симэн бараан өрүһү таннары
илдэбиттэра, оттон сөрингэ агтанааччылары өрүһү
өрө идлэ барбыттара. Онон тэбис-тангэ арахсы-
былпыт...

Будун орохуонуугар тийнхэнтээх 10 холхоз дьоно нунустари-түүннэри илнээ-арбаата биллибэт байжаа угун нүдсүтэн иһарбит. Хайна тиксэрбитин, хайдах сиргэ-уокна, дьонго-сэргэжэ тийнэрбитин түһээн дах билбэт этибит. Ворохуоннуу айдаанаан иһэн аара тохтуу-тохтуу зылыга сүстэн ким түһүхэтээдэ, түүн буолдуу, нунус буолдуу, сүөхээн испитэ,

Ойтон бийлгит уочараллпыт кэлэн, Күһүүртэн 12 көс аллара Кумах-Сурт дьэн нэхилээн сиритэр түүн үһүһүгэр ыас харааҕа суулла турар таас хаһа аһыһыгар тиисбиһипит. Прожентор уотун сырдыгар иһин малхос дьонно («Кыһыл Төлөөн» уонна «Номсөмөл 15 сыда» колхозтартан 57 хаһааһыһыта, 198 дууһа) түүнү быһа сүөхэнэн сордонон, саруулаан иһин ардыгар хаалбыһипит.

Халлаан сардаабытын нэнэ сүөкэммит сирби-
тинтэн үс биэрэстэ өрүүү тагнарны бардакха быста
турар сыыр үрдүтөр аһыах дыһалээх дөрнөбүнү
сыһыгар тиниэн. Г. Н. Кривошапкин 1. К. М.
Иустинов уонна Н. А. Аржаков салалтаны булан
олохтоохтортон өрүсүс сымдыар үөрүүэх дыкуу
үлэһиннар, 2 кулгааһынны күнү быһа таһыламмыт
ыһа нэһэ бүтөн олохтутугар тиниэн, үөмэхтэһэн
кыра-кыра дыһалэргэ ыһа сымсэс хоммулут.
Сарсыһыгар ас-үөл, балык биэрэн үлүлэрэннар си-
нубутун сыһаа булан барбыһыт. Олохтоохтору
кытта холобоһон «Саха АССР 20 сыла» нолхот
дэнэр буоллуппут.

Уонча коммуппут кэппэ иккэ адэр кыһына, мин-
гин уонна С. Н. Литвинцев I, угуор 1500 таба-
лаах ыстаадаба таһаардылар. Иккэ агы түһэрдэ-
лэр. Итиннэ 1943 сыл ыам ыйыгар диэри күнүстэ-
ри-түүнэри иккэлиин буолан табаны бэра тутарыт-
тан манаабыппыт. Дэрэбиняга хаалбыт дьоммут
бары өрүскэ илимин кирибиттэр этэ. Сор-муг ба-
һонү нөрбүттэр. Таһастара-саһаста да мөлөбө,
тыал курдаттыы охсоро.

Саймныг мунханаа балгы бултуурга баригээдэлэри тэрийнээр, бинги ыстаадатан ниирээт онго үлээспитинээр барбыппыт. Мунханы хамтарал ники сүрүн баригээдэл тэрилтита. Огу таһынаа

Сөбүлэнэбин: политической репрессия этэ

балыгы тууааһыгыга, сууйууга элбөх киһи үлэлэ-
битэ. Муус тогуор диэри өрүһү өрө-таһыры сы-
һан Кумак-Сурт, Тинт-Арым, Остуолба Хаһа кумах-
тарыгар балайканын сылдьан балыктыырбыт.
Атахпыттар иччинн этэрбөскэ биригэни сала-
һаан кэтэрибит. 1944 сылтан уһун уу салпыһыта
кэлэн абыраабыта.

Ити сүл күнүүнүгэр эдэрдэри талан, арыях саа-
һырбыт эр дыону, дыахталлары сүүмэрдээн Лапте-
муратын арынытыгар Арайгастааха сана балык-
таах сир аһыллыбытыгар ыһыппытара. Сүүрбөччө
этибит. Ол сиргэ эрдэ Молотов аатынан нолхоз
баар эбит этэ. Билигини арыях өргө балаҕанга
олохтообуттара. Чоңуураппаттан эмиз киирбит-
тэрэ—билингитэ Кытаанах нэһилиэгин дыоно. Кэ-
лин хайыһылаахтары эмиз киллэртээбүттэрэ.

Олорор сирбиттэн муора диэнэ сэттэ биэрэ-
тэни баран балыттыбыт. Хаяан да чулаһынан ха-
йа да, тыа да, арыы кытыла да көстүбөт, олус
тыаллаах дойдуга тиздибиттэрэ. Тыал ый анарын
кэрингэ күүскэ түһэрин көпсөбүттэрэ, сэрэппиттэ-
рэ. Инньэ гынан суолбут былаһын тухары икки-
ли метр арыттаах гына дьуолна астарбыттара.
Онон сирдэтэн кинирбит-тахсарбыт. Онуга суох
тыал түстөһүнэ муунаа олүөххэ сөн эбит этэ.

Бийрдин кийнхэе алталыи илин тиксэрэ, Илгидин буолан кыттыһан үлэлдирибит. Ол аэта, күлү 13-түү—14-түү ойбону тэһэтиһи илин көрөбүн, Күлүгэ биһр илинтэн 20-30 биди ыларбыт. Ардыгар мунгутаан 80-иууга тийиэ туттарарбыт. Кыһаннары-сайыннары ууну сыгыһыах илингинэн булунайабын. Ол этэ ыарахан, сыһанан араабат үлө диэн. Хас күн ахсын, өрөбүлэ суох, сарсыарда харанаттан кнэһэ харангада диэри сылдьарбыт. Кудун тутар 15 иккис агарыттан аны бултаабыт балыккытын 15 бээрстэлээх сүргэ баар булууска салааканан, ит сайныбытынан илдээрбит. Олохтоох молхоттар ыт сымаратынан таһаллара.

Дизэлэрбит икин ардыгар бѣл тардаммыт сыл-
дыһарбыт. Балларыгар тахсан баран дизэлэрин
сыйына баран мунан өлбүт элбэх буолара. Тым-
күүскэ түйэриттэн сэрэнэн мѣ анара аһыыр аспы-
тын хаһаанарбыт. Уу аҕалбыт мас бытархайы
хаар аһыттан күрдэһэнэн хаһан оттукупутун булу-
нарбыт. Итинник эрэйдээх, кутталлаах, халбархай
үсүлүбуйаҕа сымдаан, бѣһэнн харыстамманна, өс-
төөбү кыайар туһугар түрүммуспүт. Бѣлэлэрин
олохторун толун ууран туран охсуһа сылдьар саа-
лааттарга, эрдук чорботон арбаангы фроннар сэрин-
һиттэрингэр, аһаан халбарһаабат тирэх буолбунпүт.
Сүүһүнэн тонна балык бултанан, тууһанан фронга
муоранан аҕарыллан испитэ. Ыһыҥи оройуоскум
долхостарынан Кэбээһиҥэ, Эдьигэһиҥэ, Булуҥга
бултаммыт балык үстөн нинитэ Булуҥ оройуону-
гар бултаммыта дизел сабаҕалымыллар.

Уссылы быһа балык булдулар сымдыбыттар:
В. Д. Еринов, Д. М. Павлов, С. С. Дьячкова-май,
Н. Г. Кривошапкин, С. П. Литвинцев, С. М.
Иустинов, П. М. Иустинов, П. Д. Неустроев, М. С.
Кириллин, Д. М. Кириллин, С. С. Дьячкова-май,
М. П. Аряжков, Н. В. Неустроев, Н. Н. Аряжков,
Н. Н. Аряжкова, М. Н. Неустроева, М. Н. Бело-
любская, Н. В. Скрибин, М. А. Кампеева уо. д. а.

Бу ааттаммьытартан билигин 6-7 эрэ ийи баар-
быт. Билигин олох ийи туруулаһан үлээбэит,
билигин билигин иэһэбэитигэр суох дьоммут, кыр-
дыабаастарбыт, табаарыстарбыт үйэ-саас тухары ум-
куллубаттарыгар баарыых эһим.

Ити үеһә ахтылдыбыт дьонтон уонтан тахсабыт, бары эдәрдөр, 1945 сыл сааһыгар Аранастаахтан сатыы салааска соһуулаах Кумах-Сурна баран нһөн Ныайым күгүн Трофимовскайдаағы бадык заводугар көрсүбүлүт. Үөрүүбүтүтүн ороон, оонньоон, сыныһанан баран аймаккытын саллаабыһыт. Бу быһа тардам, адыс кыллатан уопсай өйдөбүлү биэрэ сатаан азыным. Дьыһиһэн, сиһилиһи кэпсээтэххэ ыраахан түгэһнэр, күчүмөҕөйдөр үгүс буоллахтара дин. Тонгуу-хатыы, үлүбүү, тыалта былдыата сыһым даһаны бааллара. Ваччада тийиһэххэ этэн-кэ аһан испиттэрэ...

Түмүкпэр манын түгэянгөз тохтоолхун багара-
бын. Вастакытынан, косо ытыгы (көһөрүү) тогу-
тура дыһал буоларын партия обкома таһаарыт
уураадын байыа көтүрбүтэ да туохулуур. Онон бу
дыһытээх политической репрессия этэ диин сыана-
лааһын сөн. П. П. Флегонтовтыын толору сөбүлө-
һөбүн. Того? Эпэитим курдук, наһаилиннэһин кут-
таан, күһөһин туран дойдолуларыттан үүрбүттэре.
Аны көспүт дыһонгон сүүһүһүн киһи хоргуулаа, то-
һон өлүүтэ таһаарылдыбыа. Онуоха туох да су-
һах дыһал ыһааһыбатара, бөһөр да киһи эппиннэ
тардыллыбатыа. Дьон өлүүхтээхтэрин өлбүт кур-
дук буолбута. Сэри буолбатах сиригэр итинник
өлбөх киһини билэ-көрө сымдаан суорууа суоллаа-
быттара сиргө баппат быһыы.

Ингнншлэн, Чурагч дьоно хоту үөрүйгээ суух
усулубуйаа остоёу кыйар туһугар уһулучу-
лаах героизмы нэрдөрбүттэрэ. Кыһыл Армияда
нмолослуттарэ билингэ днэри ситэ сыналана
идик. Сэрнн кыттыллаахтарын кытта тэгнэ бар-
былыт уонна тэгнэ кэлэн иһиһипт. Онон си-
бирдин сыналаннахтаах этибит.

Үсүүнэн, уураах нөтүлүбүтэ хас да сэл буо-
ла эрэри, көһөрүүтэ барыттар хоромнуларын
оһорорго нэпсэтин буолбута хайдах бидьарыллара
билингэ дээрн билдибэт. Оһоовор оттуу масна,
уосна, газна, республика иһигэр биһрдэ сылдыарга
нөмөлөр туһаныллыбаттар. Билигин билингэ тыыл
ветеранын көмөтүгүн туһанабыт. Көһөрүүтэ сыл-
дыбыттарга чорботон туһаныары дээн суох. Оч-
чолуна көһүүтэ сылдыыбатахтарын уратыбыт ту-
гуй? Быһатын этэххэ, көскө сылдыыбыттар үмүү-
га хаалан эрэллэр. Күтүүннээх нөһө оһоһуллубат,
Олохтоох салалтабыт даһаны үмүүгэ хаалларан
эрэр дуу дээн санаара нэлэки.

Дынгийнэн, бийнги нисн комонен туваньмаах-
пыт кижнэхэ бадарар билгэр. Тахсыбыт хоромны,
сүөлхүбүт-асыгт, малбыт-салбыт сыаната барыла-
нан төлөкөр буоллабына төлөнүөн сөл нэмэ кэлэ
дин саньыбын. Маны П. Флегонтоп эинэ сааган
турар. Сотору нэминэн бу болпуруос чуолкайдан
былаарыгларын кэтэхэбит. Көөрүү эрийн эттэ-
рин-хааннарыннан билбиттэр түүх динглара буолла?

Николай КРИВОШАПКИН,
поборучуу кыттымылава, тыл ветерани.

